

**SESJA NAUKOWA „PRZYRODA –
NAUKA-KULTURA”
(HUMANISTYCZNY KONTEKST NAUK
PRZYRODNICZYCH U PROGU XXI W.)
(KRAKÓW, 26–27 CZERWCA 2000)**

**Scientific session „Nature-Science-Culture”
(Humanistic context of natural sciences at the
beginning of 21st century)
(Cracow, Poland, 26–27 June 2000)**

PRZYRODA

NAUKA

KULTURA

26 - 27 czerwca 2000

OGRÓD BOTANICZNY UJ

Kraków, ul. Kopernika 27

W dniach 26–27 czerwca 2000 r. odbyła się w Krakowie sesja naukowa „Przyroda-Nauka-Kultura (Humanistyczny kontekst nauk przyrodniczych u progu XXI w.)”, zorganizowana przez Uniwersytet Jagielloński (Instytut Botaniki-Ogród Botaniczny i Instytut Geografii), Instytut Botaniki im. W. Szafera PAN oraz Sekcję Historii Botaniki Polskiego Towarzystwa Botanicznego. Sesja miała charakter interdyscyplinarny, a jej myślą przewodnią było ukazanie wielowymiarowych relacji człowiek-przyroda. Obchodzony uroczystość w roku 2000 jubileusz 600-lecia odnowienia krakowskiej wszechnicy, należącej do najstarszych w świecie ośrodków badań przyrodniczych, stał się okazją do zorganizowania spotkania, w którym wzięli udział botanicy, geografowie, historycy nauki, a także teologowie (łącznie ok. 80 osób).

Wygłoszono 21 referatów w czterech blokach tematycznych: „Biologia i humanistyka dawniej i dziś” (5 wystąpień), „Wielkie indywidualności nauki w popularyzacji wiedzy botanicznej” (6), „Duchowy wymiar relacji człowiek-natura” (4), „Natura i sacrum” (6). Obrady odbywały się w odnowionym budynku Collegium Śniadeckiego UJ (dawnym Obserwatorium Astronomicznym, obecnie – siedzibie Instytutu Botaniki UJ).

W referacie „Humanistyczne aspekty badań przyrodniczych” otwierającym pierwszą część („Biologia i humanistyka dawniej i dziś”), prof. Adam Zając przedstawił swoje przemyślenia na temat współczesnej biologii, jej celów poznawczych, ograniczeń i perspektyw rozwoju. Zasygnalizował też zjawiska niepokojące: „przewaga w rozwoju nauki poszukiwań technologicznych, brak szerszej refleksji nad poznaniem, wyrażający się np. w naszym uniwersytecie oddzieleniem filozofii i nauk przyrodniczych, nie stwarzając obecnemu kierunkowi rozwoju nauk szerszej perspektywy. Co więcej, każda próba „zagnieżdżenia się” badań o charakterze humanistycznym na wydziałach przyrodniczych napotyka na znaczny opór środowiska. Dziedziny, które opierają swoje badania na śledzeniu eksperymentu, jaki czyni na naszych oczach przyroda, pytanie o historyczne jego aspekty również jest zagrożone przez badaczy widzących tylko własne laboratorium”. Długoletni rozwój botaniki w krakowskiej wszechnicy na tle przemian paradygmatycznych, jakie dokonywały się w nauce w ciągu wieków ukazany został w referacie „Roślina i człowiek w historii nauki – 391 lat botaniki w Uniwersytecie Jagiellońskim” (prof. A. Zemanek). Interesujące studium na temat integracji nauk na przykładzie etnobotaniki i etnofarmakologii zaprezentowała prof. Barbara Kuźnicka, należąca do pionierów interdyscyplinarnego spojrzenia na relacje „natura-kultura”. Już bowiem w latach osiemdziesiątych zapoczątkowała w Instytucie Historii Nauki i Techniki PAN w Warszawie sesje skupiające biologów, farmaceutów, historyków nauki oraz przedstawicieli wielu dyscyplin humanistycznych. Inny przykład integracji nauk przedstawił dr hab. Bogdan Zemanek. W referacie „Między nauką a sztuką – ewolucja roli ogrodów botanicznych” omówił wielostronne funkcje tych najstarszych w świecie instytucji naukowych (pierwszy ogród botaniczny powstał bowiem w ateńskim Liceum, założony przez ucznia Arystotelesa, Teofrasta z Erezu). Przypomnienie ogromnego znaczenia „żywych muzeów natury”, a zarazem „żywych sal wykładowych” jest szczególnie ważne w dzisiejszych czasach, gdyż w różnych ośrodkach i w różnych kontekstach pojawiają się pomysły ich likwidacji. W ostatnich latach ogrody botaniczne świata (obecnie

jest ich ok. 1700) zostały włączone w międzynarodowy program ochrony biosfery, stąd też należy mieć nadzieję, że nieprzemyślane decyzje o niszczeniu bezcennych zbiorów, gromadzonych często przez wiele pokoleń, będą coraz rzadsze. Referat „Elementy wkładu Arabów do farmakognozji średniowiecza łacińskiego” przedstawił badacz średniowiecznej nauki – prof. Jerzy Burchardt.

W popołudniowej części sesji, zatytułowanej „Wielkie indywidualności nauki w popularyzacji wiedzy botanicznej” ukazano sylwetki pięciu uczonych, którzy odegrali znaczącą rolę w szerzeniu wiedzy o roślinach i idei ochrony przyrody: Ferdynanda Cohna (dr Magdalena Mularczyk), Bolesława Hryniewieckiego (prof. Tomasz Majewski), Jana Svatopluka Prohazki (doc. Wanda Grębecka), Józefa Rostańskiego (prof. Alicja Zemanek) oraz Władysława Szafera (mgr Beata Wójcik). Dr Piotr Köhler omówił rolę Komisji Fizjograficznej AU i PAU w popularyzacji badań botanicznych. Dopełnieniem pierwszego dnia spotkania była sesja posterowa „Współczesna edukacja botaniczna – cele i metody”, która odbyła się w szesnastowiecznych piwnicach Collegium Śniadeckiego, a także wystawa „Impresje fotograficzne z Ogrodu Botanicznego” autorstwa Andrzeja Mroza, urządzona na parterze budynku, w Muzeum Botanicznym. Wieczorem odbyła się kolacja przy świecach, w starej szklarni, w otoczeniu dziewiętnastowiecznych palm.

W drugim dniu zaprezentowano dwa szerokie tematy: „Duchowy wymiar relacji człowiek-natura” oraz „Natura i sacrum”. Przegląd zagadnień na ten temat przedstawił prof. Zbigniew Mirek, prezes Polskiego Towarzystwa Botanicznego, zaangażowany we współczesny ruch ochrony przyrody. W swoim wystąpieniu podkreślił głębokie związki łączące człowieka z naturą oraz niebezpieczeństwa wynikające z zerwania tych więzi przez współczesną cywilizację. Jak stwierdził: „schizofrenia trzech kultur, nauki, sztuki i religii”, polegająca na przeakcentowaniu rangi nauki i techniki kosztem sztuki i religii zaważyła na jednostronnym, kalekim rozumieniu człowieka i przyrody, a tym samym równie kalekim rozumieniu życia w ogóle. Człowiek zachodniej cywilizacji naukowo-technicznej na długi czas utracił świadomość wielowymiarowości i bogactwa życia tak biologicznego, jak duchowego. O twórczym kształtowaniu krajobrazu przez człowieka mówił dr Józef Mitka („Krajobraz kulturowy jako wyraz harmonii pomiędzy człowiekiem a przyrodą”). Większość pozostałych referatów wygłosili pracownicy lub współpracownicy unikatowego w skali światowej Zakładu Geografii Biblii, zorganizowanego w obrębie Instytu-

Fot. 1. Otwarcie działu „Rośliny Biblii” w Ogrodzie Botanicznym UJ. Od lewej: dr hab. Bogdan Zemanek, mgr inż. Zofia Włodarczyk. (fot. A. Mróz).

Phot. 1. Opening of the section „Plant of the Bible” in the Botanic Garden of the Jagiellonian University. From the left: dr hab. Bogdan Zemanek, M.Sc. Ing. Zofia Włodarczyk. (phot. A. Mróz).

tu Geografii UJ przez prof. Antoniego Jackowskiego, autora wielu książek, założyciela czasopisma *Peregrinus Cracoviensis*. Swoje wystąpienie zatytułował on „Środowisko przyrodnicze w religiach świata”. Prof. Danuta Ptaszycka-Jackowska wypowiadała się na temat wpływu turystyki religijnej na środowisko, problemu szczególnie aktualnego w Ziemi Świętej, odwiedzanej przez niezliczone rzesze pielgrzymów. Przepowiednie z miejsc świętych z różnych części świata pokazywały nie tylko ich piękno, ale również zniszczenia wynikające z antropopresji. Pozostałe referaty ukazywały problematykę „świętości natury”, temat od wieków bliski teologom i artystom, a u progu nowego tysiąclecia zauważany również i przez uczonych, ponieważ stwarza nowe, niedoceniane dawniej perspektywy ochrony przyrody. Omówiono następujące zagadnienia: „Teologia a środowisko naturalne” (ks. prof. Maciej Ostrowski), „Ogród rajski w przekazie księgi Genezis i jego tradycje w starożytności jako miejsca szczęśliwości” (dr Danuta Nespiak), „Rola

przyrody w utwierdzaniu wiary w starożytnym Izraelu” (mgr inż. Zofia Włodarczyk), „Święte góry” (mgr Izabela Sołjan), „Krajobraz sakralny” (dr Elżbieta Bilska-Wodecka) oraz „Święte źródła, święte rzeki” (mgr Maria Baścik, dr hab. Wojciech Chełmicki, dr hab. Joanna Pociask-Karteczka). dopełnieniem referatów było otwarcie w krakowskim Ogrodzie Botanicznym nowego działu „Rośliny Biblii” (Fot. 1), urządzonego z inicjatywy mgr inż. Zofii Włodarczyk. Działy takie istnieją w wielu ogrodach zachodnioeuropejskich i są wyrazem zainteresowania gatunkami opisanymi w Starym i Nowym Testamencie (dotychczas zidentyfikowano ok. 200 gatunków i odmian, a literatura na ten temat liczy kilkaset pozycji). Informacja o roślinach zawarta w Biblii ma sens nie tylko metaforyczny, ale świadczy o stopniu poznania przyrody we wczesnych etapach cywilizacji i ma wielkie znaczenie w badaniach nad historią przemian szaty roślinnej świata oraz użytkowaniem roślin przez człowieka.

Spotkanie krakowskie, na którym dyskutowali przyrodnicy, humaniści i teologowie spotkało się z szerokim zainteresowaniem, dlatego też organizatorzy podjęli decyzję, że będą to sesje cykliczne, organizowane w różnych miejscach, a podejmujące problematykę relacji człowiek-natura. Wydaje się, że sympozjum zorganizowane w najstarszej polskiej uczelni jest jednym z licznych przejawów powolnego przewycięzania redukcjonizmu we współczesnej biologii i rodzenia się nowego (a może raczej odradzania starego), całościowego patrzenia na przyrodę, naukę i człowieka.

Alicja ZEMANEK